

DOI: 10.4467/2391-890XPAH.22.007.17219

Ewa Syska

(Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu)

prof. UAM, dr hab., syska@amu.edu.pl

ORCID iD: 0000-0003-2696-3908

Nieznana część kolekcji Stanisława Latanowicza (1886–1935) w zasobie Archiwum Państwowego w Poznaniu

Poznański kolekcjoner Stanisław Latanowicz to postać w stolicy Wielkopolski stosunkowo dobrze znana i rozpoznawalna. Jest to głównie zasługa nagłośnionej medialnie sprawy poszukiwania pod koniec lat 90. XX w. w podziemiach poznańskiej fary tzw. „skarbu Latanowicza”¹. Przy okazji S. Latanowicz zaczął funkcjonować w kulturze masowej jako postać owiana tajemnicą, a mianem „skarbu” określono zbiór, którego zawartości nie znano². Jeśli chodzi o opracowania naukowe, to należy wspomnieć o hasle biograficznym „Latanowicz Stanisław” autorstwa Albina Stefańskiego, które ukazało

---

¹ Zob. K. Smura, *Latanowicz szalony kolekcjoner*, „Gazeta Poznańska” z 2 sierpnia 2003 (dodatek do „Expressu Poznańskiego”), s. 8–9; R. Grzesik, *Stanisław Latanowicz – zapomniany kolekcjoner poznański* [w:] *Archiwa w Nauce. Nauka w archiwach*, pod red. D.K. Rembiszewskiej i K.K. Szamryka, Białystok–Łomża 2016, s. 90 (co do zasadności używania stosowanego przez prasę pojęcia „skarbu Latanowicza”, zob. tamże, s. 102–103, przyp. 40).

² Np. zrealizowany przez telewizję WTK film Błażeja Wandtke pt. *Zaginiony skarb poznańskiego kolekcjonera* z cyklu *Tajemnice Poznania*, prod. 2009 r., zob. <https://www.youtube.com/watch?v=JGGNbLKIWKE> (dostęp 26 września 2021 r.) – tam pojawiła się informacja podana przez Zbigniewa Karolczaka z Muzeum Archeologicznego w Poznaniu, że w podziemiach poznańskiej fary egiptolog prof. Andrzej Niwiński poszukiwał rycin z podróży hrabiego Michała Tyszkiewicza do Egiptu, które miały jakoby znajdować się w zbiorach S. Latanowicza. Trzeba jednak podkreślić, że w sporządzonym w lutym 1938 r. przez M. Swinarskiego i S.L. Okrassównę spisie grafiki ze zbiorów Latanowicza w szufladzie nr 7, w teczce J odnotowano jedynie książkę *Tyszkiewicziana*, zob. Archiwum Państwowe w Poznaniu (dalej: APPoznań) Sąd Grodzki w Poznaniu 1929–1939, sygn. 9455/2 (Akta spadkowe, Latanowicz Stanisław), k. 153, której nie sposób identyfikować z poszukiwanymi w poznańskiej farze rycinami. Por. też Z. Kopeć, *Sekrety Poznania*, Łódź 2019, s. 102–105.

się w *Słowniku pracowników książki polskiej*, oraz o pracy magisterskiej Arlety Andrzejewskiej poświęconej tematyce zbiorów S. Latanowicza³. I właśnie ta ostatnia pozycja pozostaje po dziś dzień najsolidniejszym opracowaniem dotyczącym tejże kolekcji. Poza jej ustalenia nie wyszedł nawet Ryszard Grzesik, który w 2016 r. opublikował na pozór wyczerpujący, lecz niewiele wnoszący do sprawy artykuł o zbiorach Latanowicza⁴.

W międzywojniu zbiory Latanowicza zaliczano do najcenniejszych w mieście⁵, a wręcz nawet panowała opinia, że był on jednym „z najpoważniejszych bibliofilów, jaki żył w Poznaniu po Edwardzie Raczyńskim”⁶. Jednakże S. Latanowicz był odmiennym typem kolekcjonera niż Raczyński, nie odziedziczył rodzinnego majątku (jego ojciec był szewcem), a wszystko, co osiągnął w życiu, okupił ciężką i wytrwałą pracą. W 1912 r. Izba Handlowa w Poznaniu mianowała go zaprzysiężonym rewidentem ksiąg handlowych⁷, co zapewniło mu stałe źródło wysokich dochodów. Kolekcjonerstwo było dla niego formą rozrywki po ciężkim, niekiedy nawet dwudziestogodzinnym, dniu pracy. Pomimo rozlicznych obowiązków S. Latanowicz znajdował czas na pisanie rozpraw z dziedziny księgowości⁸, co pozwoliło mu też na zdobycie zawodowej renomy. W najlepszym okresie dochody S. Latanowicza sięgały nawet kilku tysięcy złotych miesięcznie, co umożliwiało mu folgowanie bez jakich-

³ A. Stefański, *Latanowicz Stanisław* [w:] *Słownik pracowników książki polskiej*, pod red. I. Treichel, t. 1, Warszawa–Łódź 1972, s. 499–500; Biblioteka Raczyńskich (dalej: BRacz), rkp. 2399 (Arleta Andrzejewska, *Stanisław Latanowicz 1886–1935. Poznański kolekcjoner i bibliofil*, praca magisterska napisana w Instytucie Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu pod kierunkiem prof. dra hab. Henryka Kowalewicz a i dra Wiesława Wydry, Poznań 1982). Praca A. Andrzejewskiej bazowała m.in. na informacjach i zaginionych dziś materiałach z archiwum Albina Stefańskiego (1918–1994), dokumentalisty poznańskiego środowiska księgarskiego, drukarskiego i bibliofilskiego, bliżej na ten temat zob. E. Syska, *Marian Swinarski (1902–1965) poznański antykwariusz i bibliofil*, Poznań 2014.

⁴ R. Grzesik, *Stanisław Latanowicz...*, s. 89–113. Podobnie J. Mulczyński, *Życie artystyczne w Poznaniu w latach 1919–1939. Instytucje, salony, wystawy*, Poznań 2019, s. 23, 296. R. Grzesik w wielu aspektach bazował na ustaleniach A. Andrzejewskiej (zob. wyżej przyp. 3).

⁵ E. Chwalewik, *Zbiory polskie*, t. 2, Warszawa–Kraków 1927, s. 114: „Latanowicz Stanisław. Biblioteka w stare druki zasobna. Filatelistyka ogólna ze szczególnem uwzględnieniem Polski. Posiada własny exlibris”; B. Szulc-Golska, *Wielkopolskie biblioteki prywatne* [w:] *Biblioteki wielkopolskie i pomorskie*, pod red. S. Wierczyńskiego, Poznań 1929, s. 237. Wiele cennych rękopisów nabył od S. Latanowicza Kazimierz Kierski, zob. K. Kierski, *Autografy i pieczęcie polskie*, „Przegląd Bydgoski” 1937, t. 5, z. 3, s. 131.

⁶ BRacz, rkp. 2021 (Marian Swinarski, *Jeden rok z życia antykwariusza i bibliofila. Urywek z pamiętników – rok 1938*, odp. z 1956 r.), k. 168v.

⁷ J. Koł, *Praca i troski zbieracza. Na marginesie wystawy „Dawna Polska w grafice”*, „Nowy Kurjer” z 13 lutego 1935, s. 10; „Kupiec – Świat Kupiecki” z 12 stycznia 1933, s. 26.

⁸ Latanowicz był autorem wartościowych publikacji z zakresu rewizji ksiąg handlowych: *Moralność podatkowa, Bibliografia księgowości, bilansu i organizacji pracy*, Poznań 1933; *Tajemnice i fałszerstwa księgowości i bilansów*, Poznań 1934; *Rewizja księgowości i bilansu w zasadach i praktyce*, Poznań 1934.

kolwiek ograniczeń kolekcjonerskiej pasji⁹. Zbiory powiększał, kupując w antykwariatach polskich (m.in. w „Antykwariacie Naukowym” Zygmunta Igła we Lwowie¹⁰), jak też niemieckich, austriackich i szwajcarskich¹¹. Codziennie otrzymywał katalogi antykwariatów z różnych krajów Europy, nabywając przede wszystkim *polonica*¹².

Z zachowanej dokumentacji wiadomo, że przez przeszło 30 lat kolekcjonerskiej przygody S. Latanowicz zgromadził liczącą przeszło 7500 pozycji bibliotekę (w tym 20 inkunabułów, 87 druków z XVI w., 321 z wieku XVII oraz 637 z XVIII w.)¹³. Równie cenny jak biblioteka był liczący 3411 pozycji zbiór rękopisów, w skład którego wchodziły dokumenty papieskie, królewskie i książęce oraz listy i autografy znanych osobistości¹⁴. Latanowicz posiadał też bogate zbiory graficzne (8334 szt.) i numizmatyczne (w tym 100 sztuk złotych monet¹⁵ oraz 3198 srebrnych monet i medali¹⁶). Niemniej jednak współ-

⁹ BRacz, rkp. 2021, k. 168v.

¹⁰ W latach 1926–1928 S. Latanowicz był stałym klientem Z. Igła, wówczas w jednym z listów napisał: „Reflektuję teraz nie tak na książki, jak na autografy, manuskrypty, inkunabuły oraz sztychy i portrety historyczne”, cyt. za: E. Wójcik, *Zawodowe kontakty lwowskiego antykwariusza Zygmunta Igła w świetle zachowanych źródeł archiwalnych*, „Roczniki Biblioteczne” 2010, t. 54, s. 160.

¹¹ S.L., *Mieszczanin Mecenasem Kultury*, „Przegląd Poniedziałkowy” z 17 września 1934, s. 6.

¹² BRacz, rkp. 1652 (*Kartka z Buch- und Kunstantiquariat Oskar Rauthe Berlin Friedenau, Handjerystr. 72 do St. Latanowicza z 19 kwietnia 1928 r., w sprawie kupna listu Ignacego Kraszewskiego do Ernsta Ziela z 25 października 1881 r.*).

¹³ Zdaniem Arlety Andrzejewskiej, zob. BRacz, rkp. 2399, s. 56–57, do dzisiaj z tego działu zachowały się jedynie trzy starodruki. Pogląd ten obecnie należy zrewidować, zresztą już M. Swinarski podawał, że: „większa część zbiorów przepadła podczas pożaru Biblioteki Raczyńskich w toku walk o miasto Poznań; uratowały się tylko starodruki”, zob. M. Swinarski, *Kolekcjonerzy dzieł sztuki i bibliofile*, „Ilustrowany Kurier Polski” z 13 kwietnia 1962, s. 6.

¹⁴ Jak podaje A. Andrzejewska, do dzisiaj z tego działu zachowało się 449 szt., zob. BRacz, rkp. 2399, s. 37 oraz 36–56. Warto dodać, że w skład kolekcji S. Latanowicza wchodziły również tzw. „zbiory seksuologiczne”, które zostały wyłączone ze zbioru i sprzedane przez firmę „Słoneczniki” z Poznania (ul. Dąbrowskiego 2) za kwotę 151,06 zł, zob. APPoznań, Sąd Grodzki w Poznaniu 1929–1939, sygn. 9455/1, cz. 1, k. 3–3v (Spis rzeczy oddanych od adwokata A. Wojtowicza po ś.p. Latanowicz do rozprzedaży, 29 marca 1938 r.); tamże, cz. 2, k. 217v (Sprawozdanie końcowe zarządców spadku z dnia 20 czerwca 1939 r.).

¹⁵ 85 sztuk złotych monet za kwotę 2196 zł w 1938 r. nabył poznański kolekcjoner Franciszek Zygarłowski, a pozostałe 15 za kwotę 519,54 zł Bank Polski w Poznaniu, zob. APPoznań, Sąd Grodzki w Poznaniu 1929–1939, sygn. 9455/1, cz. 1, k. 9a, 9b; tamże, cz. 2, k. 205v–206 (Rozliczenie dochodu i rozchodu będące podstawą do obliczenia podziału masy spadkowej, 31 stycznia 1939 r.). Kolekcja F. Zygarłowskiego zaginęła podczas ostatniej wojny, zob. R. Pieńkowski, *Straty wojenne numizmatyki poniesione w latach 1939–1945 w granicach Polski po 1945 r. Raport wstępny*, Poznań 2007, s. 78. Por. APPoznań, Zarząd Miejski Stołecznego Miasta Poznania, Urząd Rejestracji Szkód Wojennych, sygn. 876, nr 41475 (Kwestionariusz dotyczący rejestracji szkód wojennych, Franciszek Zygarłowski, 25 lipca 1945 r.).

¹⁶ Wedle wyceny M. Swinarskiego z 13 lutego 1938 r. zbiór ten był wart 9594 zł, zob. APPoznań, Sąd Grodzki w Poznaniu 1929–1939, sygn. 9455/2, k. 148 (Notacja sprawozdawcza M.C. Swinarskiego, 21 lutego 1938 r.), por. tamże, k. 185 (Pismo M. Swinarskiego do Sądu

ceśni najbardziej cenili jego doborową kolekcję znaczków pocztowych, największym zaś sukcesem Latanowicza w tej dziedzinie była zorganizowana w 1929 r. w Gdańsku wystawa filatelistyczna, na której zdobył srebrny medal¹⁷. Wiadomo też, że poznański kolekcjoner posiadał 200 polskich znaczków z lat 1860–1868 oraz zbiór znaczków korpusu generała Dowbór-Muśnickiego¹⁸.

Po samobójczej śmierci Latanowicza w grudniu 1935 r.¹⁹ spadkobiercy przez długi czas nie byli w stanie podjąć decyzji, co do dalszych losów kolekcji – dopiero w 1937 r. wszczęto postępowanie spadkowe. Z zachowanej dokumentacji wynika, że w czerwcu 1937 r. w Bibliotece Raczyńskich zdeponowano dwanaście skrzyń z najcenniejszymi rękopisami i starodrukami oraz sześć skrzyń z grafiką i dwie z kartoteką, czyli inwentarzem zbiorów S. Latanowicza²⁰. 10 listopada 1937 r. przekazano do Biblioteki Raczyńskich kolejną skrzynię z trzystu siedmioma dokumentami i listami królewskimi,

---

Grodzkiego w Poznaniu, 18 maja 1938 r.). Zarząd Miasta Poznania zapłacił za tę część zbioru 3000 zł, zob.: APPOznań, Sąd Grodzki w Poznaniu 1929–1939, sygn. 9455/1, cz. 2, k. 205v (rozliczenie dochodu i rozchodu będące podstawą do obliczenia podziału masy spadkowej, 31 stycznia 1939 r.).

¹⁷ BRacz, rkp. 1476 (Maria Wicherkiewiczowa, *Szkie biograficzne obywateli poznańskich* [...] *Z galerii oryginałów Stanisław Latanowicz*), k. 2. „Gazeta Gdańska” z 16 lipca 1929, s. 7: „Zamknięcie międzynarodowej wystawy filatelistycznej w Gdańsku [...] z polskich wystawców odznaczeni zostali [...] medalem srebrnym pozłacanym Latanowicz z Poznania”.

¹⁸ Kolekcja ta została osobno sprzedana przez spadkobierców S. Latanowicza za 15 700 zł, zob. APPOznań, Sąd Grodzki w Poznaniu 1929–1939, sygn. 9455/2, k. 67 („Inwentarz spadku zmarłego w dniu 30 listopada 1935 r. śp. Stanisława Latanowicza”, 21 maja 1937 r.). Pewna część znaczków pocztowych została wykupiona za kwotę 2000 zł przez firmę Sobieszczyk i Nurkowski, zob. APPOznań, Sąd Grodzki w Poznaniu 1929–1939, sygn. 9455/1, cz. 2, k. 217v (Sprawozdanie końcowe zarządców spadku, 20 czerwca 1939 r.). Zob. też: APPOznań, Sąd Grodzki w Poznaniu 1929–1939, sygn. 9455/2, k. 31v (Pismo kupca Maksymiliana Scholza z Poznania, 19 lutego 1937 r.) „Znaczki pocztowe o bardzo wysokiej wartości, gdyż podobno w zbiorze były nawet unikaty, sprzedali spadkobiercy [...] w drugiej połowie mniej więcej sierpnia–września 1936 r. za sumę 12 000 złotych, mianowicie p. Banaszakowi, handlarzowi znaczków pocztowych i Jankowskiemu, pracownikowi Księgarni św. Wojciecha”; APPOznań, Sąd Grodzki w Poznaniu 1929–1939, sygn. 9455/2, k. 116–117 (Sprawozdanie zarządców spadku, 1 grudnia 1937 r.).

¹⁹ „Kurjer Poznański” z 3 grudnia 1935, s. 6: „Znany kolekcjoner i rewizor ksiąg Stanisław Latanowicz, który we wtorek, 19 listopada br. popełnił zamach samobójczy przez zażycie sublimatu zmarł [...] w ubiegłą sobotę o godzinie 1.30 [...] mimo pomocy uległ truciznie, która atakowała nerki i serce”. Zob. też: APPOznań, Sąd Grodzki w Poznaniu 1929–1939, sygn. 3505 (Akta Testamentowe, Latanowicz Stanisław), k. 4 (odpis aktu zgonu nr 1792, wystawionego przez Urząd Stanu Cywilnego Poznań-Miasto dnia 2 grudnia 1935 r.).

²⁰ APPOznań, Sąd Grodzki w Poznaniu 1929–1939, sygn. 9455/2, k. 63 (Inwentarz spadku, 21 maja 1937 r.); tamże, sygn. 9455/1, cz. 1, k. 8b (16 października 1933 r.); tamże, sygn. 9455/2, k. 111 (Sprawozdanie zarządców spadku, 1 grudnia 1937 r.) „W dniu 11 czerwca 1937 r. do Biblioteki Raczyńskich zabrano 12 skrzyń zawierających rękopisy, dokumenty, grafikę oraz cenne książki”.

które do tej pory znajdowały się w zastawie u właściciela cegielni, Henryka Hentschela ze Śmigła²¹. Chyba jeszcze zanim trafiły one do Biblioteki Raczyńskich, uporządkowano je wedle wystawców i sporządzono osobny inwentarz, który zachował się do dzisiaj w jednej z kopii²². Każdy z listów i dokumentów został zawinięty w obwolutę, na której pierwszej stronie w prawnym górnym rogu ołówkiem nanoszono kolejny numer inwentarza.

W związku z zamiarem kupna kolekcji Latanowicza przez Zarząd Miejski Poznania dyrektor Biblioteki Raczyńskich dr Andrzej Wojtkowski zarządził szczegółową inwentaryzację zbiorów, która trwała co najmniej do końca 1937 r. Została ona przeprowadzona bardzo skrupulatnie, albowiem sporządzono szczegółowy wykaz zawartości każdej skrzyni²³. Jesteśmy w stanie stwierdzić, że najstarszym starodrukem, rękopisom i dyplomom nadano numer bieżący dopasowany do miejsca w poszczególnej skrzyni, który wpisywano ołówkiem lub kolorową kredką na wyklejkach bądź stronach verso górnych okładek. Gdy doszło do wyceny zbioru, istniejący już wykaz uzupełniono o proponowaną przez rzeczoznawcę kwotę²⁴. I to właśnie dzięki tym oznaczeniom, przy porównaniu zawartości dzieła ze sporządzonym w 1937 r. spisem, jesteśmy w stanie bezsprzecznie dowieść, że dany obiekt pochodzi z kolekcji S. Latanowicza.

Do tej pory a priori zakładano, że zgodnie z postanowieniami umowy pomiędzy Zarządem Miasta Poznania a spadkobiercami S. Latanowicza w 1938 r. zbiory graficzne (8334 szt.) i muzyczne (443 szt.) trafiły do Muzeum Miejskiego, rękopisy zaś i dokumenty (3789 szt.) oraz druki z XV–XX w. (ok. 7500 szt.) pozostały w Bibliotece Raczyńskich²⁵. Stąd też spektrum uwa-

²¹ Tamże, k. 113 „306 (plus 1) dokumentów i listów królewskich oddał wierzyciel zastawny p. Hentschel do Biblioteki Raczyńskich w Poznaniu, gdzie dokumenty podług spisu skontrolowanego i porównanego z oryginałami przejął w dniu 10 listopada 1937 r. [...] w depozyt”.

²² APPoznań, Sąd Grodzki w Poznaniu 1929–1939, sygn. 9455/1, cz. 1, k. 1–21 spis dokumentów znajdujących się w depozycie Henryka Hentschela (brak tytułu, rkp., kopia przebitkowa pierwotnie numerowana), na końcu spisu adnotacja A. Wojtkowskiego „Dokumenty powyższe, wymienione w niniejszym spisie [...] przejąłem w depozyt do Biblioteki Raczyńskich, jako część zbiorów ś.p. Stanisława Latanowicza. Poznań 10 listopada 1937 r.” – w sumie 307 dok.).

²³ APPoznań, Sąd Grodzki w Poznaniu 1929–1939, sygn. 9455/2, k. 112 (Sprawozdanie zarządców spadku, 1 grudnia 1937 r.).

²⁴ APPoznań, Sąd Grodzki w Poznaniu 1929–1939, sygn. 9455/1, cz. 1 pomiędzy kartami 8a, a 8b spis zawartości poszczególnych skrzyń ze zbiorów S. Latanowicza noszący tytuł: „Dokumenty, rękopisy, dzieła, autografy itp.”, które Biblioteka Raczyńskich przejęła 11 czerwca 1937 r. (rkp. oraz kopia przebitkowa maszynopisu, paginowana, 1–39). Dokumenty były przechowywane głównie w skrzyni nr 1 (165 dok.) oraz skrzyniach nr 2 (15 dok.) i nr 5 (26 dok.). Bliżej na temat okoliczności nabycia przez Zarząd Miasta Poznania i szczegółów wyceny zbiorów S. Latanowicza przez A. Wojtkowskiego i M. Swinarskiego, zob. E. Syska, *Marian Swinarski...*, s. 137–147.

²⁵ A. Niwiński, *Count Michał Tyszkiewicz's Egyptian Travel 1861–62 and His Excavations in Egypt and Nubia* [w:] *Warsaw Egyptological Studies 1 (Essays in honour of Prof. Dr. Jadwiga Lipińska)*, Warsaw

gi mediów, jak też i samych historyków, poszukujących zbiorów byłego Muzeum Miejskiego zostało skierowane na zapiskę o planach składowania w podziemiach poznańskiej fary dwóch skrzyń ze zbiorami Latanowicza²⁶. Trop ten jednak okazał się fałszywy (niczego nie znaleziono). A przecież na archiwalnych i bibliotecznych półkach, z dala od medialnego zgiełku, składowane są ocalałe fragmenty kolekcji Latanowicza, których jednak nikt do tej pory nie wiązał ze słynnym „skarbem”. O tym, że spora część zbiorów S. Latanowicza przetrwała wojnę i znajduje się w zbiorach Biblioteki Raczyńskich, wiadomo od dawna, problemem pozostaje natomiast stan ich rozpoznania i opracowania²⁷. Jak widać, poszukiwania zbiorów należących niegdyś do Muzeum Miejskiego okazały się bezowocne, ale chyba mało kto przypuszczał, że część kolekcji S. Latanowicza może znajdować się w Archiwum Państwowym w Poznaniu. Co prawda, jakiś czas temu pojawiały się doniesienia medialne, że jeden z dokumentów może mieć związek z tą kolekcją²⁸, jednak brakowało dowodów na potwierdzenie tej hipotezy. Dopiero znajomość sporządzonego w 1937 r. spisu zawartości zbiorów S. Latanowicza²⁹, pozwoliło mi na bliższe rozpoznanie pochodzenia opracowywanego przez panią Zofię Wojciechowską z Archiwum Państwowego w Poznaniu „Zbioru dokumentów pergaminowych i papierowych różnej proveniencji”, co nastąpiło jesienią 2019 r. Część dokumentów posiadała jeszcze wówczas oryginalne owijki z nadaną w 1937 r. pozycją katalogową. Co prawda dokumenty te zostały później umieszczone w nowych teczkach, jednak na archiwalnych kartach inwentarzowych Z. Wojciechowska odnotowywała wszelkie zapiski występujące na owijkach, co pozwoliło mi na powiązanie z kolekcją Latanowicza 126 przechowywanych tam dokumentów

---

1997, s. 192–193. Zob. też: APPoznań, Sąd Grodzki w Poznaniu 1929–1939, sygn. 9455/1, cz. 1, k. 5c (5 stycznia 1939 r.). Por. też M. Warkoczevska, *Widoki starego Poznania*, Poznań 1960, s. 11.

²⁶ APPoznań, Akta m. Poznania, sygn. 3551 (Sprawy dotyczące Ogrodu Zoologicznego, Biblioteki Raczyńskich, spraw szkolnych), k. 164–165 (Projekt przechowywania zabytków Muzeum Miejskiego na wypadek wojny, sporządzony przez kierownika Muzeum Miejskiego, dr B. Stelmachowską 1 czerwca 1939 r.): zbiory S. Latanowicza miały być przechowywane razem ze „starą grafiką poznańską”. Co ciekawe, wszystko wskazuje na to, że w 1939 r. nie doszło do ewakuacji zbiorów Muzeum Miejskiego, albowiem Niemcy objęli tę instytucję w niemalże nienaruszonym stanie, zob. APPoznań, Akta miasta Poznania, sygn. 16237 (Auflösung des ehemaligen Stadtgeschichtlichen Museums), b.p. (opinia dr. Ericha Meyera ze Schlossmuseum w Berlinie z 19 czerwca 1940 r.), por. niżej przyp. 46 oraz J. Mulczyński, *Życie artystyczne...*, s. 317–318.

²⁷ B. Olejniczak, *Stan zbiorów rękopiśmiennych Publicznej Biblioteki Miejskiej im. Raczyńskich w Poznaniu*, „Przegląd Biblioteczny” 1952, t. 20, z. 4, s. 393.

²⁸ *Odkrycie w poznańskim archiwum*, „Gazeta Wyborcza” 2 kwietnia 2001 (cyt. za: <https://poznan.wyborcza.pl/poznan/7,36001,207882.html> [dostęp: 28 sierpnia 2022 r.]). Chodzi tutaj o dokument króla Jana III Sobieskiego dla przebywających w Gdańsku francuskich kupców Jana i Klaudiusza Matthiisom z 14 października 1677 r., zob. niżej Załącznik nr 1.

²⁹ Zob. wyżej przyp. 22 i 24.

i listów z lat 1532–1870³⁰. Najstarszy wśród nich to dokument pergaminowy króla Zygmunta I Starego dotyczący skargi mieszczan Ciężkowic na mieszczan Biecza, datowany na 6 marca 1532 r., najmłodszy zaś to list papieża Piusa IX do proboszcza Antoniego Krechowickiego z 28 kwietnia 1870 r.³¹ Przechowywane w Archiwum Państwowym w Poznaniu dokumenty i listy z kolekcji S. Latanowicza stanowią niewielką część tego, co w 1937 r. zdeponowano w Bibliotece Raczyńskich. Warto chociażby nadmienić, że liczbę samych dokumentów i listów w zbiorze po S. Latanowiczu należałoby szacować na ok. 500 szt., większość z nich powinna obecnie znajdować się w zbiorach Biblioteki Raczyńskich, jednak pozostaje nierozpoznana³². Wiadomo też, że po przejściu zbiorów S. Latanowicza przez Bibliotekę Raczyńskich rozpoczęto prace nad naukowym opracowaniem rękopisów. Dzieła tego podjął się dr Andrzej Wojtkowski, jednak jego prace przerwał wybuch wojny³³. Ponadto w prace pomocnicze był zaangażowany Apoloniusz Basiński, którego zadanie polegało na wyłączaniu dubletów ze zbiorów bibliotecznych S. Latanowicza³⁴. Jeden z tomów niedokończonego przez A. Wojtkowskiego inwentarza rękopisów, obejmujący pozycje od 1081 do 1454, szczęśliwym trafem przetrwał wojnę. Wynika z niego, że udało się wówczas skatalogować co najmniej 80 jednostek z kolekcji Latanowicza, wszystkie zaś wymienione pozycje przetrwały ostatnią wojnę³⁵. Jednak wśród uwzględnionych przez A. Wojtkowskiego jednostek nie było dokumentów pergaminowych i papierowych, można zatem przypuszczać, że zbiory te miały zostać opracowane w następnej kolejności³⁶.

³⁰ Zespół „Zbiór dokumentów pergaminowych i papierowych różnej proveniencji” liczy w sumie 200 jednostek archiwalnych, por. też niżej Załącznik nr 1.

³¹ Zob. niżej Załącznik nr 1.

³² Szacunki swoje opieram na spisie zawartości poszczególnych skrzyń, zob. wyżej przyp. 29. Por. też kartkowy katalog dokumentów pergaminowych i papierowych znajdujący się w pracowni Zbiorów Specjalnych Biblioteki Raczyńskich.

³³ BRacz, rkp. 2179 (M. Rymarkiewicz, *Historia Biblioteki Raczyńskich. Referat wygłoszony w dn. 5 V 1959 na akademii z okazji 130-lecia istnienia Biblioteki Raczyńskich*), s. 12 podaje, że we wrześniu 1939 r.: „Andrzej Wojtkowski kończył właśnie inwentaryzację ostatnio nabytych rękopisów; wkrótce opuścił miasto”.

³⁴ Apoloniusz Basiński (1892–1977), dziennikarz, bibliotekarz, zob. H. Kagan, *Pracownicy Biblioteki [w:] Miejska Biblioteka Publiczna imienia Edwarda Raczyńskiego w Poznaniu 1829–1979*, Warszawa–Poznań 1979, s. 103–104, por. APPoznań, Akta m. Poznania, sygn. 40146 (Basiński Apoloniusz, referent propagandowy, 1937–1939), s. 37 (Pismo Dyrektora Biblioteki Raczyńskich, dr. A. Wojtkowskiego do Zarządu Miejskiego w Poznaniu, 21 czerwca 1938 r.).

³⁵ BRacz, rkp. 2307 (Inwentarz rękopisów, rkp. 1081–1454 opracowany przez Andrzeja Wojtkowskiego z powojennymi uzupełnieniami głównie Bernarda Olejniczaka). Inwentarz ten prawdopodobnie pierwotnie liczył ok. 1000 pozycji, jednak wojnę przetrwał jedynie niniejszy fragment, zob. B. Olejniczak, *Stan zbiorów rękopiśmiennych...*, s. 389.

³⁶ Znajdujące się pod koniec XIX w. na stanie Biblioteki Raczyńskich dokumenty pergaminowe zostały skatalogowane przez Sosnowskiego i Kurtzmanna, zob. *Katalog der Raczyńskischen*

Przechowywana w Archiwum Państwowym w Poznaniu część kolekcji S. Latanowicza nie stanowi bynajmniej zwartego zbioru. Widać, że dokumenty te w dość przypadkowy sposób zostały wyodrębnione z uporządkowanej kolekcji, która w 1937 r. w ponumerowanych skrzyniach została przewieziona do Biblioteki Raczyńskich. Jest to odpowiednio: 21 dokumentów z zawierającej 165 pozycji skrzyni nr 1³⁷, pięć dokumentów ze skrzyni nr 2 oraz po jednym dokumencie ze skrzyń nr 5 i 12³⁸. Najbardziej pokaźną część stanowią pozycje (w sumie 98) z liczącego 307 dokumentów i listów królewskich depozytu, który do listopada 1937 r. znajdował się w zastawie u Henryka Hentschela³⁹. Po nabyciu zbiorów S. Latanowicza przez Zarząd Miasta Poznania część dokumentów i listów miała zostać przekazana do zbiorów Muzeum Miejskiego, jednak sporym problemem okazało się kryterium podziału. Z pisma A. Wojtkowskiego do Kuratorium Biblioteki Raczyńskich z 26 kwietnia 1939 r. wynika, że skrzynie z grafiką ze zbiorów po S. Latanowiczu nadal znajdowały się w Bibliotece Raczyńskich, skąd na dniach miały zostać przetransportowane do Muzeum Miejskiego. Jednocześnie A. Wojtkowski twierdził, że

rozgraniczenie grafiki od działu druków i rękopisów, dokonane przez ś.p. Latanowicza, nie jest dokładne i budzi wiele zastrzeżeń, wskutek czego do działu nabytego przez Bibliotekę Raczyńskich dostały się objekty nadające się do Muzeum Miejskiego (np. dokumenty cechowe), a do działu nabytego przez Muzeum Miejskie dostały się objekty nadające się do Biblioteki (np. rękopisy i druki).

Postulował zarazem, aby rękopisy i druki oraz część grafiki niemające związku z zadaniami Muzeum Miejskiego pozostały w Bibliotece Raczyńskich, natomiast do Muzeum Miejskiego miałyby zostać przekazane dokumenty cechowe (m.in. przywilej Stefana Batorego dla rybaków poznańskich)⁴⁰. Można mieć spore wątpliwości, czy postulaty wysunięte przez A. Wojtkowskiego zostały zrealizowane, skoro wspomniany przez niego dokument Stefana Batorego nadal znajduje się w zbiorach Biblioteki Raczyńskich⁴¹. Z drugiej jednak strony

---

Bibliothek in Posen, bearb. M.E. Sosnowski, L. Kurtzmann, Bd. 1, Posen 1885, s. CCCXXXIII-CCCXCVI.

³⁷ APPoznań, Zbiór dokumentów pergaminowych i papierowych różnej proveniencji, sygn. 7, 11, 14, 31, 38, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 48, 50, 52, 53, 54, 55, 70, 113, 115, 116, zob. niżej Załącznik nr 1.

³⁸ Skrzynia nr 2: zob. tamże, sygn. 24, 60, 66, 68, 139; skrzynia nr 5: tamże, sygn. 111; skrzynia nr 12: tamże, sygn. 110.

³⁹ Zob. niżej Załącznik nr 1.

⁴⁰ APP, Akta m. Poznania, sygn. 3585 (Muzeum Miejskie – korespondencja), s. 7–8 (Pismo A. Wojtkowskiego do Kuratorium Biblioteki Raczyńskich, 26 kwietnia 1939 r.).

⁴¹ BRacz, dok. nr 25 (20 lutego 1585 r. – jeszcze w 1912 r. dokument ten znajdował się w „archiwum rybaków poznańskich”, zob. S. Karwowski, *Bractwo rybaków w Poznaniu*, „Roczniki Towarzystwa Przyjaciół Nauk Poznańskiego” 1912, t. 38, s. 150–151. W jaki sposób trafił w ręce S. Latanowicza – nie wiadomo; w sporządzonym w 1938 r. inwentarzu zbiorów oznaczony zo-

z pisma dyrektor Muzeum Miejskiego dr Bożeny Stelmachowskiej wynika, że 1 czerwca 1939 r. „muzeum odebrało z Biblioteki Raczyńskich 2 skrzynie ze zbiorami Latanowicza”⁴². Jaka była ich zawartość, nie wiadomo. Jednakże nie można wykluczyć, że zrealizowano postulaty wysunięte w kwietniu 1939 r. przez A. Wojtkowskiego, a wspomniany już dokument Stefana Batorego powrócił do Biblioteki Raczyńskich podczas II wojny światowej. Skąd takie przypuszczenie? Otóż jak wynika z pisma opiekuna muzealnego na obszar Kraju Warty dr. Carla Ernsta Köhneho zimą 1939/1940 r. zbiory Muzeum Miejskiego zostały rozdzielone pomiędzy Muzeum Cesarza Fryderyka (Kaiser-Friedrich-Museum Posen, dalej: KFM) a Bibliotekę Raczyńskich, której w większości przypadły wszelkiego rodzaju dokumenty obrazowe tzw. *Bild-Urkunden*⁴³. O dość luźnym kryterium podziału zbiorów świadczy chociażby to, że do KFM trafiły pamiątki i dokumenty cechowe (te ostatnie zostały następnie przekazane do Archiwum Rzeszy w Poznaniu – Reichsarchiv Posen)⁴⁴. Z drugiej jednak strony wydaje się, że pismo C.E. Köhneho zawiera poważne przeinaczenia, albowiem likwidacja Muzeum Miejskiego została przeprowadzona na mocy rozporządzenia Namiestnika Rzeszy w Kraju Warty z 27 marca 1940 r., większość zbiorów muzealnych miało przejść w depozyt KFM, natomiast zbiory rękopiśmienne i archiwalia miały zostać przekazane do Archiwum Miejskiego w Poznaniu⁴⁵. Zatem gdyby założyć, że znajdująca się w Archiwum Państwowym w Poznaniu część zbiorów Latanowicza miałyby pochodzić z Muzeum Miejskiego, to należałoby przyjąć, że trafiła ona tam około 1940 r. W Archiwum Miejskim archiwalia te były składowane do 1951 r., po czym na skutek likwidacji tej instytucji przekazano je do Archiwum Państwowego w Poznaniu⁴⁶.

---

stał numerem 28, w skrzyni nr 1, APPoznań, Sąd Grodzki w Poznaniu 1929–1939, sygn. 9455/1, cz. 1 (Dokumenty, rękopisy, dzieła, autografy itp.), k. 2, nr 28, por. przyp. 22.

⁴² APPoznań, Akta m. Poznania, sygn. 3551, k. 165.

⁴³ APPoznań, Namiestnik Rzeszy w Kraju Warty, sygn. 2608 (Museen), s. 46. Można zatem rozumieć to w ten sposób, że Bibliotece Raczyńskich w większości przypadły zbiory graficzne.

⁴⁴ APPoznań, Archiwum Rzeszy w Poznaniu, sygn. 88 (Nummerverzeichnis der von Handwerker-Innungen des Warthegaues im Städtischen Museum in Posen seinerzeit hinterlegten Innungsurkunden) – akcesja z 1940 r., te same dokumenty zostały ujęte w spisie przechowywanym w APP, Archiwum Rzeszy w Poznaniu, sygn. 89 (Spis akt, głównie cechowych przekazanych przez Muzeum/Kaiser Friedrich w Poznaniu), por. Archiwum Muzeum Narodowego w Poznaniu, sygn. 47 (Städtisches Museum), k. 18–19, 21, 25–26, 29–30.

⁴⁵ Tamże, s. 40–40v (odpis pisma Namiestnika Rzeszy w Kraju Warty do Nadburmistrza Poznania, dr. Gerharda Schefflera, 2 kwietnia 1940 r.): „Alle im ehemaligen Städtischen Museum befindlichen Aktenstücke und andere Schriftstücke sind dem [...] Städtischen Archiv [...] zuzuführen“. Likwidację Muzeum Miejskiego forsował ówczesny dyrektor KFM dr Siegfried Rühle, widząc w tej placówce konkurencję dla działalności kierowanej przez siebie jednostki, zob. tamże, k. 41–43 (kopia pisma S. Rühlego do Namiestnika Rzeszy w Kraju Warty z 19 marca 1940 r.).

⁴⁶ M.J. Mika, *Dzieje Archiwum Miejskiego w Poznaniu*, Warszawa 1973, s. 32.

Jednak za bardziej prawdopodobne należałoby uznać, że owe 126 dokumentów pochodzi z części kolekcji S. Latanowicza, która przypadła Bibliotece Raczyńskich. Po pierwsze, 3 września 1939 r. w „Ilustracji Polskiej” ukazała się fotografia dokumentu króla Jana III Sobieskiego z 1677 r. (przechowywanego obecnie w zbiorach Archiwum Państwowego w Poznaniu) z adnotacją, że jest to oryginał ze zbiorów S. Latanowicza „w posiadaniu Biblioteki Raczyńskich w Poznaniu”⁴⁷, co właściwie wyklucza łączenie tej sprawy ze zbiorami Muzeum Miejskiego. Po drugie, pomimo zniszczenia dokumentacji Biblioteki Raczyńskich podczas pożaru gmachu w styczniu 1945 r.⁴⁸, jesteśmy w stanie prześledzić niektóre wątki z okupacyjnej historii jej zbiorów, co wydaje się tutaj sprawą kluczową. Okazuje się, że zasadniczą rolę w procesie przemieszczania zbiorów specjalnych Biblioteki Raczyńskich odegrał dr Paul Sattler (1901–1945), który wiosną 1941 r. objął stanowisko jej dyrektora⁴⁹. Jak podaje Maria Rymarkiewicz⁵⁰, jedna z nielicznych Polek pracujących podczas okupacji w Bibliotece, w pewnym momencie zaczęło brakować powierzchni magazynowej, więc

odciążeniem Biblioteki miało być przekazanie części zbiorów archiwalnych i dyplomów Archiwum Miejskiemu, które podlegało nadzorowi dyrektora Biblioteki. Wszystkie stare i cenne dyplomy, jak i **10 dużych tek ze zbiorów Latanowicza (jeszcze nie opracowanych) poszło wtedy do Archiwum Miejskiego** [wyróżnienie – E.S.]. Dyplomy spaliły się, teki ocalały⁵¹.

Na podstawie tak lakonicznej wzmianki trudno stwierdzić, co M. Rymarkiewicz miała na myśli, wspominając o „tekach ze zbiorów Latanowicza”. Jednakże informacje te wydają się jak najbardziej wiarygodne, skoro najstarsze dokumenty pergaminowe znane chociażby z katalogu Maksymiliana E. Sosnowskiego i Ludwika K. Kurtzmanna rzeczywiście zaginęły podczas ostatniej wojny⁵². Zatem należałoby założyć, że w rzeczonych dziesięciu „te-

⁴⁷ Jest to ten sam dokument, o którym wspominałam w przypisie nr 28, zob. J. Kilarski, *Królowie polscy w Gdańsku*, „Ilustracja Polska” z 3 września 1939, s. 36.

⁴⁸ K. Ewicz, *Dzieje Biblioteki w latach 1829–1945* [w:] *Miejska Biblioteka Publiczna imienia Edwarda Raczyńskiego w Poznaniu 1829–1979*, Warszawa–Poznań 1979, s. 43.

⁴⁹ A. Habermann, R. Klemmt, F. Siefkes, *Lexikon deutscher wissenschaftlicher Bibliothekare 1925–1980*, Frankfurt a. M. 1985, s. 290.

⁵⁰ Maria Rymarkiewicz (1887–1967) w latach 1929–1939 zastępca dyrektora Biblioteki Raczyńskich do spraw naukowych, między 1939 a 1945 r. pracownik szeregowy w Dziale Katalogowym, od 1945 do 1961 r. kierownik Działu Opracowania, zob. H. Kagan, *Pracownicy biblioteki...*, s. 101–102.

⁵¹ BRacz, rkp. 2179, s. 17; por. K. Ewicz, *Dzieje Biblioteki...*, s. 42; A. Baszko, *Biblioteka Raczyńskich w czasie okupacji*, „Kronika Miasta Poznania” 2009, z. 3 (*Okupacja II*), s. 182; M.J. Mika, *Dzieje Archiwum Miejskiego...*, s. 32.

⁵² Zob. wyżej przyp. 36; K. Gumowska, *Działalność i rozwój Biblioteki w Polsce Ludowej w latach 1945–1979* [w:] *Miejska Biblioteka Publiczna imienia Edwarda Raczyńskiego 1829–1979*, Warszawa–Poznań 1979, s. 53 „całkowitemu zniszczeniu uległy dyplomy zdeponowane przez

kach” znajdowało się co najmniej 126 dokumentów ze zbiorów S. Latanowicza. Niemniej jednak w całej sprawie zastanawiające jest jedynie to, że skoro M. Rymarkiewicz zdawała sobie sprawę z tego, że teki Latanowicza przetrwały wojnę, to dlaczego Biblioteka Raczyńskich nie podjęła kroków mających na celu ich odzyskanie? Na obecnym etapie badań trudno o odpowiedź na to pytanie.

W każdym razie dokumenty z kolekcji S. Latanowicza szczęśliwie przetrwały ostatnią wojnę, a po likwidacji Archiwum Miejskiego przez blisko 70 lat leżały nieopracowane i nierozpoznane na półkach Archiwum Państwowego w Poznaniu i tylko dzięki zbiegowi okoliczności część zaginionego „skarbu” odzyskała imię słynnego poznańskiego kolekcjonera.

Załącznik nr 1

Wykaz dokumentów z kolekcji Stanisława Latanowicza przechowywanych w zasobie Archiwum Państwowego w Poznaniu „Zbiór dokumentów pergaminowych i papierowych różnej proveniencji”

Niniejszy spis wykonano na podstawie sporządzonego przez Z. Wojciechowską inwentarza zbioru „Zbiór dokumentów pergaminowych i papierowych różnej proveniencji” oraz spisu zawartości kolekcji S. Latanowicza z 1937 r. Wykaz dokumentów znajdujących się w części zbiorów przekazanych do Biblioteki Raczyńskich 11 czerwca 1937 r.⁵³ w tym przypadku obejmuje pozycje, które znajdowały się w skrzyniach nr 1, 2, 5 i 12. Dokumenty z depozytu Henryka Hentschela, przekazane do Biblioteki Raczyńskich 10 listopada 1937 r.⁵⁴, zostały oznaczone skrótem „Hentschel” wraz z podaniem numeru bieżącego, którymi zostały oznaczone w 1937 r.

Niemców w Archiwum Państwowym” [sic]. Wydaje się, że doszło tutaj do przeinaczenia, a wspomniane dyplomy, tak jak podaje M. Rymarkiewicz (zob. wyżej przyp. 33), przekazano do Archiwum Miejskiego. Por. też: *Zbiory rękopisów w bibliotekach i muzeach w Polsce*, opr. D. Kamolowa, wsp. K. Muszyńska, Warszawa 1988, s. 204, gdzie pojawia się informacja, że ocalał tylko jeden dyplom (dawna sygn. 168 – chodzi tutaj o numer pozycji z katalogu Sosnowskiego i Kurtzmanna). W rzeczywistości nosił on sygnaturę M. 2. obecnie dok. nr 14 (dokument króla Zygmunta I z 18 stycznia 1559 r.).

⁵³ Zob. wyżej przyp. 22.

⁵⁴ Zob. wyżej przyp. 24.

L.p.	APP, Zbiór dokumentów pergaminowych i papierowych różnej proweniencji	Oznaczenie w zbiorach S. Łatanowicza	Data	Wystawca
1	sygn. 7	skrzynia nr 1, poz. 6	6 marca 1532	Zygmunt I Stary, król Polski
2	sygn. 11	skrzynia nr 1, poz. 5	20 marca 1545	Zygmunt I Stary, król Polski
3	sygn. 14	skrzynia nr 1, poz. 21	15 kwietnia 1585	Stefan Batory, król Polski
4	sygn. 19	Hentschel, poz. 18	11 listopada 1611	Zygmunt III Waza, król Polski
5	sygn. 21	Hentschel, poz. 42	30 kwietnia 1633	Władysław IV, król Polski
6	sygn. 23	Hentschel, poz. 43	16 marca 1635	Władysław IV, król Polski
7	sygn. 24	skrzynia nr 2, poz. 13	11 maja 1635	Abraham Woyna, biskup wileński
8	sygn. 26	Hentschel, poz. 75	31 grudnia 1642	Jan Kazimierz, królewicz Polski
9	sygn. 27	Hentschel, poz. 40	11 kwietnia 1644	Władysław IV, król Polski
10	sygn. 28	Hentschel, poz. 66	13 stycznia 1650	Jan II Kazimierz, król Polski
11	sygn. 29	Hentschel, poz. 68	20 lutego 1651	Jan II Kazimierz, król Polski
12	sygn. 30	Hentschel, poz. 70	16 grudnia 1651	Jan II Kazimierz, król Polski
13	sygn. 31	skrzynia nr 1, poz. 48	8 marca 1654	Jan II Kazimierz, król Polski
14	sygn. 32	Hentschel, poz. 71	21 lutego 1658	Jan II Kazimierz, król Polski
15	sygn. 34	Hentschel, poz. 69	1600	Jan II Kazimierz, król Polski

L.p.	APP, Zbiór dokumentów pergaminowych i papierowych różnej proveniencji	Oznaczenie w zbiorach S. Łatanowicza	Data	Wystawca
16	sygn. 35	Hentschel, poz. 82	28 sierpnia 1664	Jan II Kazimierz, król Polski
17	sygn. 36	Hentschel, poz. 81	10 sierpnia 1669	Jan II Kazimierz, król Polski
18	sygn. 38	skrzynia nr 1, poz. 73	24 listopada 1671	deputaci wojskowi polskiego i cudzoziemskiego zaciągu do organizacji hiberny
19	sygn. 41	skrzynia nr 1, poz. 67	4 lutego 1676	Jan III Sobieski, król Polski
20	sygn. 42	skrzynia nr 1, poz. 66	20 lutego 1676	Jan III Sobieski, król Polski
21	sygn. 43	skrzynia nr 1, poz. 69	4 marca 1676	Jan III Sobieski, król Polski
22	sygn. 44	skrzynia nr 1, poz. 64	11 marca 1676	Jan III Sobieski, król Polski
23	sygn. 45	skrzynia nr 1, poz. 57	14 października 1677	Jan III Sobieski, król Polski
24	sygn. 46	skrzynia nr 1, poz. 61	3 czerwca 1681	Jan III Sobieski, król Polski
25	sygn. 48	skrzynia nr 1, poz. 70	20 maja 1683	Jan III Sobieski, król Polski
26	sygn. 50	skrzynia nr 1, poz. 60	9 lipca 1683	Jan III Sobieski, król Polski
27	sygn. 52	skrzynia nr 1, poz. 72	6 lutego 1685	Jan III Sobieski, król Polski
28	sygn. 53	skrzynia nr 1, poz. 62	30 maja 1687	Jan III Sobieski, król Polski
29	sygn. 54	skrzynia nr 1, poz. 63	22 lutego 1688	Jan III Sobieski, król Polski
30	sygn. 55	skrzynia nr 1, poz. 68	4 lipca 1689	Jan III Sobieski, król Polski

L.p.	APP, Zbiór dokumentów pergaminowych i papierowych różnej proveniencji	Oznaczenie w zbiorach S. Łatanowicza	Data	Wystawca
31	sygn. 60	skrzynia nr 2, poz. 8	8 sierpnia 1698	brat Antoni Cloche, profesor teologii, generał zakonu dominikanów
32	sygn. 64	Hentschel, poz. 121	23 sierpnia 1708	Stanisław Leszczyński, król Polski
33	sygn. 65	Hentschel, poz. 120	20 października 1708	Stanisław Leszczyński, król Polski
34	sygn. 66	skrzynia nr 2, poz. 9	28 marca 1713	Hieronim Mieloński, prowincjał zakonu dominikanów
35	sygn. 68	skrzynia nr 2, poz. 12	1724 r.	Mikołaj Coscia, kardynał prezbiter, proboszcz kościoła tytularnego Santa Maria in Domnica
36	sygn. 70	skrzynia nr 1, poz. 88	21 lutego 1734	August III, król Polski
37	sygn. 71	Hentschel, poz. 146	30 grudnia 1738	August III, król Polski
38	sygn. 72	Hentschel, poz. 143	5 stycznia 1740	August III, król Polski
39	sygn. 73	Hentschel, poz. 136	12 listopada 1740	August III, król Polski
40	sygn. 75	Hentschel, poz. 131	7 września 1744	August III, król Polski
41	sygn. 76	Hentschel, poz. 139	13 września 1744	August III, król Polski
42	sygn. 78	Hentschel, poz. 147	12 sierpnia 1748	August III, król Polski
43	sygn. 79	Hentschel, poz. 152a	15 listopada 1748	August III, król Polski
44	sygn. 80	Hentschel, poz. 135	26 stycznia 1749	August III, król Polski

L.p.	APP, Zbiór dokumentów pergaminowych i papierowych różnej proveniencji	Oznaczenie w zbiorach S. Latanowicza	Data	Wystawca
45	sygn. 81	Hentschel, poz. 130	1 lutego 1749	August III, król Polski
46	sygn. 82	Hentschel, poz. 138	24 września 1750	August III, król Polski
47	sygn. 83	Hentschel, poz. 125	8 października 1751	Stanisław Leszczyński, książę Lotaryngii
48	sygn. 84	Hentschel, poz. 123	1 maja 1752	Stanisław Leszczyński, książę Lotaryngii
49	sygn. 85	Hentschel, poz. 127	2 maja 1752	Stanisław Leszczyński, książę Lotaryngii
50	sygn. 88	Hentschel, poz. 129	15 stycznia 1753	August III, król Polski
51	sygn. 89	Hentschel, poz. 124	18 lutego 1754	Stanisław Leszczyński, książę Lotaryngii
52	sygn. 90	Hentschel, poz. 132	8 lipca 1754	August III, król Polski
53	sygn. 91	Hentschel, poz. 141	2 maja 1757	August III, król Polski
54	sygn. 92	Hentschel, poz. 133	25 sierpnia 1757	August III, król Polski
55	sygn. 93	Hentschel, poz. 128	21 maja 1759	August III, król Polski
56	sygn. 94	Hentschel, poz. 140	27 października 1759	August III, król Polski
57	sygn. 95	Hentschel, poz. 134	2 listopada 1760	August III, król Polski
58	sygn. 96	Hentschel, poz. 126	27 kwietnia 1761	Stanisław Leszczyński, książę Lotaryngii
59	sygn. 97	Hentschel, poz. 137	16 grudnia 1762	August III, król Polski

L.p.	APP, Zbiór dokumentów pergaminowych i papierowych różnej proveniencji	Oznaczenie w zbiorach S. Łatanowicza	Data	Wystawca
60	sygn. 101	Hentschel, poz. 255	28 lutego 1780	urzędnik (podpis nieczytelny) z otoczenia króla Prus Fryderyka II Wielkiego
61	sygn. 103	Hentschel, poz. 256	6 listopada 1786	urzędnik (podpis nieczytelny) z otoczenia króla Prus Fryderyka Wilhelma II
62	sygn. 104	Hentschel, poz. 357	6 września 1787	urzędnik (podpis nieczytelny) z otoczenia króla Prus Fryderyka Wilhelma II
63	sygn. 105	Hentschel, poz. 259	28 kwietnia 1788	urzędnik (podpis nieczytelny) z otoczenia króla Prus Fryderyka Wilhelma II
64	sygn. 108	Hentschel, poz. 258	20 czerwca 1789	urzędnik (podpis nieczytelny) z otoczenia króla Prus Fryderyka Wilhelma II
65	sygn. 110	skrzynia nr 12, poz. 5	15 czerwca 1803	cesarski urząd grodzki powiatu halickiego w Haliczu
66	sygn. 111	skrzynia nr 5, poz. 14	23 sierpnia 1804	wiceprezydent Republiki Włoskiej
67	sygn. 113	skrzynia nr 1, poz. 164	22 grudnia 1807	Fryderyk August I, król Saksonii, książę warszawski
68	sygn. 114	Hentschel, poz. 219	1 lutego 1809	Aleksander I, cesarz Rosji
69	sygn. 115	skrzynia nr 1, poz. 163	16 lutego 1809	Fryderyk August I, król Saksonii, książę warszawski
70	sygn. 116	skrzynia nr 1, poz. 165	7 kwietnia 1810	Fryderyk August I, król Saksonii, książę warszawski
71	sygn. 119	Hentschel, poz. 218	5 kwietnia 1815	Aleksander I, cesarz Rosji
72	sygn. 120	Hentschel, poz. 279	3 stycznia 1818	Fryderyk Wilhelm, następca tronu królestwa Prus

L.p.	APP, Zbiór dokumentów pergaminowych i papierowych różnej proweniencji	Oznaczenie w zbiorach S. Latanowicza	Data	Wystawca
73	sygn. 121	Hentschel, poz. 278	5 stycznia 1820	Fryderyk Wilhelm III, król Prus
74	sygn. 122	Hentschel, poz. 230	20 czerwca 1820	Aleksander I, cesarz Rosji
75	sygn. 123	Hentschel, poz. 232	4 lipca 1820	Aleksander I, cesarz Rosji
76	sygn. 124	Hentschel, poz. 233	20 lipca 1820	Aleksander I, cesarz Rosji
77	sygn. 125	Hentschel, poz. 277	10 stycznia 1822	Fryderyk Wilhelm III, król Prus
78	sygn. 126	Hentschel, poz. 231	9 lipca 1822	Aleksander I, cesarz Rosji
79	sygn. 127	Hentschel, poz. 234	9 lipca 1822	Aleksander I, cesarz Rosji
80	sygn. 129	Hentschel, poz. 235	2 grudnia 1823	Aleksander I, cesarz Rosji
81	sygn. 131	Hentschel, poz. 247	24 grudnia 1825	Mikołaj I, cesarz Rosji
82	sygn. 132	Hentschel, poz. 248	25 grudnia 1825	Mikołaj I, cesarz Rosji
83	sygn. 133	Hentschel, poz. 249	25 grudnia 1825	Mikołaj I, cesarz Rosji
84	sygn. 134	Hentschel, poz. 275	10 lipca 1827	Fryderyk Wilhelm III, król Prus
85	sygn. 136	Hentschel, poz. 252	20 kwietnia 1829	Franciszek Ksawery Kossecki, radca sekretarz stanu przy Radzie Administracyjnej Królestwa Polskiego
86	sygn. 137	Hentschel, poz. 250	28 kwietnia 1829	Walenty Faustyn Sobolewski, prezes Rady Administracyjnej Królestwa Polskiego

L.p.	APP, Zbiór dokumentów pergaminowych i papierowych różnej proweniencji	Oznaczenie w zbiorach S. Latanowicza	Data	Wystawca
87	sygn. 135	Hentschel, poz. 251	1 maja 1829	Mikołaj I, cesarz Rosji
88	sygn. 138	Hentschel, poz. 273	8 marca 1833	Fryderyk Wilhelm III, król Prus
89	sygn. 139	skrzynia nr 2, poz. 11	29 kwietnia 1833	Kongregacja Fabryki Świętego Piotra dla Bazyliki św. Piotra na Watykanie
90	sygn. 140	Hentschel, poz. 260	18 kwietnia 1834	Fryderyk Wilhelm III, król Prus
91	sygn. 141	Hentschel, poz. 276	4 maja 1834	Fryderyk Wilhelm III, król Prus
92	sygn. 142	Hentschel, poz. 270	18 czerwca 1834	Fryderyk Wilhelm III, król Prus
93	sygn. 143	Hentschel, poz. 245	29 lipca 1834	nerozpoznany urzędnik Królestwa Polskiego
94	sygn. 144	Hentschel, poz. 266	13 listopada 1834	Fryderyk Wilhelm III, król Prus
95	sygn. 146	Hentschel, poz. 271	20 grudnia 1834	Fryderyk Wilhelm III, król Prus
96	sygn. 145	Hentschel, poz. 244	29 grudnia 1834	nerozpoznany urzędnik Królestwa Polskiego
97	sygn. 147	Hentschel, poz. 265	12 marca 1835	Fryderyk Wilhelm III, król Prus
98	sygn. 148	Hentschel, poz. 269	12 kwietnia 1835	Fryderyk Wilhelm III, król Prus
99	sygn. 149	Hentschel, poz. 274	13 maja 1835	Fryderyk Wilhelm III, król Prus
100	sygn. 150	Hentschel, poz. 267	26 sierpnia 1835	Fryderyk Wilhelm III, król Prus

L.p.	APP, Zbiór dokumentów pergaminowych i papierowych różnej proweniencji	Oznaczenie w zbiorach S. Latanowicza	Data	Wystawca
101	sygn. 151	Hentschel, poz. 242	6 lipca 1835	nierozpoznany minister sekretarz stanu Imperium Rosyjskiego
102	sygn. 152	Hentschel, poz. 246	27 lipca 1835	nierozpoznany urzędnik Imperium Rosyjskiego
103	sygn. 153	Hentschel, poz. 272	27 lipca 1835	Fryderyk Wilhelm III, król Prus
104	sygn. 154	Hentschel, poz. 243	23 listopada 1835	nierozpoznany urzędnik Imperium Rosyjskiego
105	sygn. 155	Hentschel, poz. 262	25 stycznia 1836	Fryderyk Wilhelm III, król Prus
106	sygn. 156	Hentschel, poz. 264	23 kwietnia 1836	Fryderyk Wilhelm III, król Prus
107	sygn. 157	Hentschel, poz. 268	21 czerwca 1836	Fryderyk Wilhelm III, król Prus
108	sygn. 158	Hentschel, poz. 263	26 lipca 1836	Fryderyk Wilhelm III, król Prus
109	sygn. 159	Hentschel, poz. 261	28 października 1836	Fryderyk Wilhelm III, król Prus
110	sygn. 160	Hentschel, poz. 290	1 stycznia 1837	Wilhelm I, książę Prus
111	sygn. 161	Hentschel, poz. 241	12 listopada 1838	Mikołaj I, cesarz Rosji
112	sygn. 163	Hentschel, poz. 285	8 czerwca 1840	Fryderyk Wilhelm IV, król Prus
113	sygn. 164	Hentschel, poz. 304	22 maja 1841	papież Grzegorz XVI
114	sygn. 167	Hentschel, poz. 286	24 grudnia 1842	Fryderyk Wilhelm IV, król Prus

L.p.	APP, Zbiór dokumentów pergaminowych i papierowych różnej proveniencji	Oznaczenie w zbiorach S. Łatanowicza	Data	Wystawca
115	sygn. 169	Hentschel, poz. 284	17 listopada 1849	Fryderyk Wilhelm IV, król Prus
116	sygn. 170	Hentschel, poz. 281	22 listopada 1849	Fryderyk Wilhelm IV, król Prus
117	sygn. 171	Hentschel, poz. 282	5 marca 1850	Fryderyk Wilhelm IV, król Prus
118	sygn. 172	Hentschel, poz. 280	23 marca 1850	Fryderyk Wilhelm IV, król Prus
119	sygn. 173	Hentschel, poz. 283	27 lipca 1850	Fryderyk Wilhelm IV, król Prus
120	sygn. 176	Hentschel, poz. 289	4 czerwca 1859	Wilhelm I, książę Prus
121	sygn. 177	Hentschel, poz. 287	3 stycznia 1861	Wilhelm I, książę Prus
122	sygn. 178	Hentschel, poz. 288	3 stycznia 1861	Wilhelm I, książę Prus
123	sygn. 180	Hentschel, poz. 254	11 stycznia 1865	Aleksander II, cesarz Rosji
124	sygn. 181	Hentschel, poz. 253	27 kwietnia 1865	Aleksander II, cesarz Rosji
125	sygn. 182	Hentschel, poz. 305	26 lutego 1867	kardynał Giacomo Antonelli, sekretarz stanu Stolicy Apostolskiej
126	sygn. 183	Hentschel, poz. 306	28 kwietnia 1870	papież Pius IX

Bibliografia

Materiały archiwalne

Archiwum Muzeum Narodowego w Poznaniu

sygn. 47.

Archiwum Państwowe w Poznaniu

Akta m. Poznania, sygn. 3551, 3585, 16237, 40146.

Archiwum Rzeszy w Poznaniu, sygn. 88, 89.

Namiestnik Rzeszy w Kraju Warty, sygn. 2608.

Sąd Grodzki w Poznaniu 1929–1939, sygn. 3505, 9455/1, 9455/2.

Zarząd Miejski Stołecznego Miasta Poznania, Urząd Rejestracji Szkód Wojennych, sygn. 876.

Zbiór dokumentów pergaminowych i papierowych różnej proveniencji, sygn. 7, 11, 14, 19, 21, 23, 24, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 34, 35, 36, 38, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 48, 50, 52, 53, 54, 55, 60, 64, 65, 66, 68, 70, 71, 72, 73, 76, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 101, 103, 104, 105, 108, 110, 111, 113, 114, 115, 116, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 129, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 161, 163, 164, 167, 169, 170, 171, 172, 173, 176, 177, 178, 180, 181, 182, 183.

Biblioteka Raczyńskich

rkp. 1476, 1652, 2021, 2179, 2307, 2399.

dok. nr 14, 25.

Opracowania

Andrzejewska A., *Stanisław Latanowicz 1886–1935. Poznański kolekcjoner i bibliofil*, praca magisterska napisana w Instytucie Bibliotekoznawstwa i Informatyki Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu pod kierunkiem prof. dra hab. Henryka Kowalewicz i dra Wiesława Wydry, Poznań 1982.

Baszko A., *Biblioteka Raczyńskich w czasie okupacji*, „Kronika Miasta Poznania” 2009, z. 3 (*Okupacja II*), s. 173–188.

Chwalewik E., *Zbiory polskie*, t. 2, Warszawa–Kraków 1927.

Ewicz K., *Dzieje Biblioteki w latach 1829–1945* [w:] *Miejska Biblioteka Publiczna imienia Edwarda Raczyńskiego w Poznaniu 1829–1979*, Warszawa–Poznań 1979.
„Gazeta Gdańska” z 16 lipca 1929.

Grzesik R., *Stanisław Latanowicz – zapomniany kolekcjoner poznański* [w:] *Archiwa w Nauce. Nauka w archiwach*, pod red. D.K. Rembiszewskiej i K.K. Szamryka, Białystok–Łomża 2016, s. 89–114.

Gumowska K., *Działalność i rozwój Biblioteki w Polsce Ludowej w latach 1945–1979* [w:] *Miejska Biblioteka Publiczna imienia Edwarda Raczyńskiego w Poznaniu 1829–1979*, Warszawa–Poznań 1979, s. 46–83.

Habermann A., Klemmt R., Siefkes F., *Lexikon deutscher wissenschaftlicher Bibliothekare 1925–1980*, Frankfurt a. M. 1985.

Kagan H., *Pracownicy Biblioteki* [w:] *Miejska Biblioteka Publiczna imienia Edwarda Raczyńskiego w Poznaniu 1829–1979*, Warszawa–Poznań 1979, s. 94–117.

Karwowski S., *Bractwo rybaków w Poznaniu*, „Roczniki Towarzystwa Przyjaciół Nauk Poznańskiego”, 1912, t. 38, s. 147–175.

Katalog der Raczyńskischen Bibliothek in Posen, bearb. M.E. Sosnowski, L. Kurtzmann, Bd. 1, Posen 1885.

Kierski K., *Autografy i pieczęcie polskie*, „Przegląd Bydgoski” 1937, t. 5, z. 3, s. 120–138.

- Kilarski J., *Królowie polscy w Gdańsku*, „Ilustracja Polska” z 3 września 1939, s. 928, 934.
- Koń J., *Praca i troski zbieracza. Na marginesie wystawy „Dawna Polska w grafice”*, „Nowy Kurjer” z 13 lutego 1935.
- Kopeć Z., *Sekrety Poznania*, Łódź 2019.
- „Kupiec – Świat Kupiecki” z 12 stycznia 1933.
- „Kurjer Poznański” z 3 grudnia 1935.
- Latanowicz S., *Moralność podatkowa, Biblijografia księgowości, bilansu i organizacji pracy*, Poznań 1933.
- Latanowicz S., *Rewizja księgowości i bilansu w zasadach i praktyce*, Poznań 1934.
- Latanowicz S., *Tajemnice i fakszerstwa księgowości i bilansów*, Poznań 1934.
- Mika M.J., *Dzieje Archiwum Miejskiego w Poznaniu*, Warszawa 1973.
- Mulczyński J., *Życie artystyczne w Poznaniu w latach 1919–1939. Instytucje, salony, wystawy*, Poznań 2019.
- Niwiński A., *Count Michał Tyszkiewicz’s Egyptian Travel 1861–62 and His Excavations in Egypt and Nubia* [w:] *Warsaw Egyptological Studies 1 (Essays in honour of Prof. Dr. Jadwiga Lipińska)*, Warsaw 1997.
- Odkrycie w poznańskim archiwum, „Gazeta Wyborcza” 2 kwietnia 2001, <https://poznan.wyborcza.pl/poznan/7,36001,207882.html> (dostęp: 28.8.2022).
- Olejniczak B., *Stan zbiorów rękopiśmiennych Publicznej Biblioteki Miejskiej im. Raczyńskich w Poznaniu*, „Przegląd Biblioteczny” 1952, t. 20, z. 4, s. 389–394.
- Pieńkowski R., *Straty wojenne numizmatyki poniesione w latach 1939–1945 w granicach Polski po 1945 r. Raport wstępny*, Poznań 2007.
- S.L., *Mieszczanin Mecenasem Kultury*, „Przegląd Poniedziałkowy” z 17 września 1934.
- Smura K., *Latanowicz szalony kolekcjoner*, „Gazeta Poznańska” z 2 sierpnia 2003 (dodatek do „Expresu Poznańskiego”).
- Stefański A., *Latanowicz Stanisław* [w:] *Słownik pracowników książki polskiej*, pod red. I. Treichel, t. 1, Warszawa–Łódź 1972.
- Swinarski M., *Kolekcjonerzy dzieł sztuki i bibliofile*, „Ilustrowany Kurier Polski” z 13 kwietnia 1962.
- Syska E., *Marian Swinarski (1902–1965) poznański antykwariusz i bibliofil*, Poznań 2014.
- Szulc-Golska B., *Wielkopolskie biblioteki prywatne* [w:] *Biblioteki wielkopolskie i pomorskie*, pod red. S. Wierczyńskiego, Poznań 1929.
- Wandtke B., *Zaginiony skarb poznańskiego kolekcjonera*, <https://www.youtube.com/watch?v=JGGNbLKIWKE> (dostęp: 26.9.2021).
- Warkoczewska M., *Widoki starego Poznania*, Poznań 1960.
- Wójcik E., *Zawodowe kontakty łwowskiego antykwariusza Zygmunta Igła w świetle zachowanych źródeł archiwalnych*, „Roczniki Biblioteczne” 2010, t. 54, s. 151–165.
- Zbiory rękopisów w bibliotekach i muzeach w Polsce*, opr. D. Kamolowa, wsp. K. Muszyńska, Warszawa 1988.

Ewa Syska

Nieznana część kolekcji Stanisława Latanowicza (1886–1935) w zasobie Archiwum Państwowego w Poznaniu

Streszczenie

Przedmiotem artykułu jest nieznana i nierozpoznana część kolekcji Stanisława Latanowicza (1886–1935), którą w 1938 r. Zarząd Miasta Poznania kupił z przeznaczeniem do zbiorów Biblioteki Raczyńskich i Muzeum Miejskiego. Dzięki opracowanemu ostatnio inwentarzowi przechowywanego w Archiwum Państwowym w Poznaniu zespołu „Zbiór dokumentów pergaminowych i papierowych różnej proveniencji” udało się zidentyfikować 126 dokumentów ze zbiorów S. Latanowicza, które podczas okupacji zostały najprawdopodobniej przekazane z Biblioteki Raczyńskich do Archiwum Miejskiego.

Słowa kluczowe: Stanisław Latanowicz zbiory, Archiwum Państwowe w Poznaniu, Biblioteka Raczyńskich, Muzeum Miejskie

Ewa Syska

Unknown part of the collection of Stanisław Latanowicz (1886–1935) in the fond of the State Archive in Poznań

Abstract

This paper discusses the unknown and unrecognized part of the collection of Stanisław Latanowicz (1886–1935), bought in 1938 by the Board of the City of Poznań with the intention to incorporate it into the collections of the Raczyński Library and the Municipal Museum. Owing to the recent inventory of the fond called “Parchment and paper documents of various provenance” kept in the State Archive in Poznań, it became possible to identify 126 documents from the collection of S. Latanowicz, which were most likely moved from the Raczyński Library to the Municipal Archive during the occupation.

Keywords: Stanisław Latanowicz collection, State Archive in Poznań, Raczyński Library, Municipal Museum